

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
141 89 Huddinge

SENSATIONSJOURNALISTIK I FÖRORTSARKEOLOGI

En diskursteoretisk analys av nyhetsmediers porträttering
rörande arkeologiska utgrävningar i Botkyrka

Kristoffer Renberg

Uppsats för fortsättningskurs
Etnologi
Vårterminen 2005
Handledare: Oscar Pripp

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
141 89 Huddinge

Etnologi

Copyright

Denna uppsats är författarens egendom och får ej begagnas för publicering utan författarens eller dennes rättsinnehavares tillstånd.

ABSTRACT

I denna uppsats kombineras diskursteori med olika perspektiv på arkeologi och massmedier för att beskriva hur det arkeologiska arbetet i Botkyrka porträtteras i dagstidningar. Frågor som hur, när och varför artiklarna skrivs eller inte skrivs besvaras. Artiklarna som är utgångspunkt för studien hittades med Internettjänsterna *Mediearkivet* och *Presstext*. De visade sig kretsa uteslutande kring fynden som görs, till skillnad från arkeologerna som anser att fynden främst är ett källmaterial. För att artiklarna ska skrivas och publiceras måste emellertid både journalisterna och arkeologerna kunna framställa fynden som sensationella i någon form, men det händer sällan då antalet artiklar är få.

Nyckelord: diskursteori, medieanalys, arkeologi, Botkyrka

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I	INLEDNING	1
	Syfte och frågeställning	1
	Material och metod	2
	Källkritik och disposition	2
II	TEORI	4
III	DISKURS, MEDIER OCH ARKEOLOGI	6
	Nodalpunkter	6
	Flytande signifikanter	7
	Sammanfattning	8
IV	TEMAN OCH TENDENSER	9
	Sensationella skatter och hjältearkeologer	9
	Arkeologi som samhällsproblem	12
	Den journalistiska händelsen	13
	Sammanfattning	14
V	DISKUSSION	15
VI	KÄLLOR	17
	Otrycka källor	17
	Tryckta källor	17
	Litteratur	18

I. INLEDNING

Sedan en tid tillbaka har jag utvecklat ett alltmer växande intresse för massmediernas inflytande på människor i vårt samhälle samt hur våra åsikter och värderingar formas efter vad vi läser i tidningar och ser på TV. Jag har emellertid sällan ägnat tid åt att faktiskt läsa tidningar eller att titta på TV eftersom det inte har funnits något som har fångat mitt intresse till den grad att jag kunnat tänka mig att prenumerera på en tidning eller bänka mig i tv-soffan vid bestämda tider. Efter att ha läst Pierre Bourdieus bok *Om televisionen* (2000) övergick intresset till ett kritiskt ställningstagande och att inte ägna tid åt medier blev mer av ett politiskt ställningstagande än ett ointresse.

När det blev dags för mig att skriva uppsats fick jag idén att ta vara på medieintresset och att göra en analys av texter och bilder i nyhetsmedier. Ämnesramen var *kulturarvet i Botkyrka* och min vinkling blev att göra en diskursanalys av mediers porträttering av det arkeologiska arbetet som gjorts i Botkyrka kommun på senare tid. Jag hoppades på att kunna åskådliggöra att det finns strukturer och politiska undertoner även inom en tämligen avgränsad del av nyhetsjournalistiken som ej heller är en brännhet fråga inom samhällsdebatten.

Syfte och frågeställning

Tanken med denna uppsats är att analysera tidningsartiklar gällande arkeologiska utgrävningar i Botkyrka och detta gör jag främst utifrån ett diskursteoretiskt synsätt. Med identifierade nodalpunkter, flytande signifikanter och ekvivalenskedjor hoppas jag att det ska underlätta att svara på frågor som rör presentationen av arkeologi i artiklarna. När väljer journalisterna att skriva om arkeologi i nyhetsmedier och varför? I vilket sammanhang kommer artiklarna till? När ignoreras arkeologiska händelser? Hur stämmer arkeologers bild av vad arkeologi är i jämförelse med den bild som gestaltas av medier? Med svar på dessa frågor vill jag kunna presentera hur en inte helt avgränsad del av nyhetsjournalistiken ser ut och fungerar.

Metod och material

Denna studie är helt inriktad på arkivmaterial och det huvudsakliga arbetet låg i att hitta artiklar och fotografier som berörde ämnet. Eftersom jag var osäker på vilken teoretisk infallsvinkel jag ville anamma och vilka tendenser jag skulle lokalisera i artiklarna så inledde jag materialinsamlingen med att skaffa mig en teoretisk grund att stå på. På Södertörns högskolas bibliotek sökte jag efter litteratur och använde sökord såsom *arkeologi*, *medieanalys*, *diskurs*, *kultur* och *förort*. Därefter använde jag mig av den funna litteraturens referenslistor för att hitta ytterligare relevant litteratur.

För att finna artiklar så använde jag mig huvudsakligen av Internettjänsterna *Presstext* och *Mediearkivet*. Eftersom ämnet som jag valde sedermera visade sig förekomma endast sporadiskt i nyhetssammanhang var jag tvungen att göra många och breda sökningar. Sökorden var till exempel *Botkyrka*, *Hallunda*, *Alby*, *Fittja*, *arkeolog*, *utgrävning*, *fynd* och *fornlämning*.

Studiens främsta avgränsningar ligger redan i namnet då jag har avgränsat mig till en specifik plats, nämligen Botkyrka kommun, och en viss typ av artiklar i nyhetsmedier, de som handlar om arkeologi. En tidsavgränsning gjorde jag inte då det var svårt nog att hitta artiklar som berörde ämnet men den äldsta som jag har med i studien är från 1992 och sedan återkommer de med mer eller mindre jämna mellanrum fram till år 2005.

Källkritik och disposition

Jag ägnade stor tid åt att leta efter artiklar, men då antalet inte blev överväldigande stort så tog jag alla artiklar jag kunde komma åt, ett tämligen pragmatiskt urval. En stor del av artiklarna råkade därför komma från samma tidning, Dagens Nyheter, vilket kan anses vara olyckligt. Det skulle måhända ha varit lämpligt att göra dels en uttalad tidsavgränsning, dels att göra skillnad på tidningarna – vilka som skriver vad. Jag bedömde emellertid inte kvantiteten som tillräckligt hög att använda mig av sådana avgränsningar. En senare avgränsning gjorde jag när jag beslutade mig för att slopa bildanalysen som jag till en början tänkte ha som en del i uppsatsen, men som kändes något malplacerad i förhållande till den övriga empirin.

Det kan också diskuteras lämpligheten att leta artiklar över Internet eftersom man då saknar sammanhanget till den övriga tidningen och angränsande nyhetshändelser. En del av min empiri består även av det låga antalet artiklar om ämnet men även av utelämnade artiklar, det vill säga rena spekulationer om sådant som kanske borde ha blivit omskrivet men inte blev det. Jag är emellertid medveten om problematiken med att bedöma det empiriska innehållet i sådant som inte finns.

Uppsatsens disposition är enligt följande; inledningskapitlet innehåller bakgrund, syfte och andra delar för att få en introduktion till arbetet och den följande uppsatsen. Därefter följer ett teorikapitel där jag sammanfattat de viktigaste teorierna som jag tillämpat på det empiriska materialet.

Uppsatsens empiriska del är uppdelad på två kapitel. Det första empirikapitlet är en diskursteoretisk analys av artiklarna där jag identifierar och analyserar centrala tecken och ekvivalenskedjor. Det andra kapitlet innehåller bland annat en genomgång av återkommande teman i artiklarna och en diskussion kring artiklarnas uppkomst. De två empirikapitlen inleds med en kort introduktion om vad kapitlet handlar om och vilka frågor jag vill besvara och de avslutas med en sammanfattning av kapitlet.

Avslutningsvis återfinns en sammanfattning av hela uppsatsen med mina resultat sammanställda samt en diskussion kring dessa och uppsatsarbetet. Därefter följer en litteraturförteckning.

II. TEORI

I detta kapitel kommer jag att presentera de teorier som genomsyrar hela uppsatsarbetet. De teorier som endast sporadiskt förekommer presenteras kortfattat där de tillämpas.

Den teoretiska ramen för denna uppsats tar först och främst sin ansats i diskusteorin som sammanfattas i Winther Jørgensen/Philips bok *Diskursanalys som teori och metod* (2000). Jag har använt teorin för att kunna identifiera diskursens centrala teman för att sedan kunna bygga på en bredare analys av dem.

En diskurs utgörs till att börja med enligt Foucault av en serie utsagor som används för att tala om, tolka och förstå verkligheten. Dessa utsagor begränsar språket, vad man har möjlighet att prata om, ty man kan inte tala om en verklighet som man saknar språk för. Genom att sätta namn på saker och ting reglerar man möjligheterna inom diskursen. (Winther Jørgensen/Philips 2000:19ff)

Några namngivna ting inom en diskurs får anses vara särskilt betydelsefulla och kallas knuttecken: nodalpunkter, element eller flytande signifikanter samt myter. Myter, det vill säga signifikanter som hänvisar till en större helhet och skapar sociala rum (Winther Jørgensen/Philips 2000:46ff), faller emellertid ur ramen för min uppsats och jag utelämnar dem därför i mina analyser.

En nodalpunkt är ett särskilt betydelsefullt tecken som andra tecken ordnas kring och som ger dem dess betydelse. Winther Jørgensen och Philips nämner kroppen som ett exempel på en nodalpunkt inom läkarvetenskapen. Kring kroppen ordnas sedan andra tecken såsom symptom, vävnad och skalpell och genom förståelsen och relationen kring kroppen så fixeras deras betydelse. Som följd av diskursen fixering av tecken vid speciella betydelser reduceras möjligheterna att tolka dem, vilket i sin tur skapar en entydighet. De betydelser som ignoreras i diskursen kallas det diskursiva fältet. (Winther Jørgensen/Philips 2000:33f)

Alla tecken är emellertid inte helt fixerade till en specifik diskurs utan är mer eller mindre mångtydiga. Dessa tecken kallas element och måste sättas i relation till andra tecken inom

diskursen för att dess betydelse ska fixeras. Element som är särskilt öppna för tolkning kallas för flytande signifikanter. Kroppen, som är en nodalpunkt inom läkarvetenskapen, har också sin identitet i andra diskurser, till exempel inom andra medicinska diskurser eller religiösa diskurser. Den blir således även en flytande signifikant i förhållandet till andra diskurser. (Winther Jørgensen/Philips 2000:35f)

Knuttecken är emellertid tämligen intetsägande om de står själva. Det är först då de organiseras i så kallade ekvivalenskedjor som de fylls med mening. En ekvivalenskedja knyter ihop knuttecknen genom att mena att ett tecken automatiskt medför ett eller flera andra. Tecknet *man* knyts i en allmän diskurs ofta samman med till exempel styrka, sexdrift och rationalitet. Tecknet *kvinn*a knyts å andra sidan ofta samman med till exempel utseende, passivitet och känslor. (Winther Jørgensen/Philips 2000:50f)

När det gäller teorin kring själva arkeologin så har jag först och främst utgått ifrån Holtorfs artikel samt att det arkeologiska arvet hanteras enligt följande fyra principer. Först ut, arkeologiska utgrävningsplatser och fynd har ett speciellt, men ganska ogripbart, mått av äkthet och värde som kopior och förfalskningar saknar. Detta värde legitimerar i sin tur utgrävningarna och bevaringen av fynden. De arkeologiska fynden anses även vara oersättliga och omöjliga att återskapa eftersom de är tätt bundna till tiden de är skapade i och vi kan ej heller åka tillbaka i tiden och på så sätt återskapa dem. När de en gång blivit förstörda anses de vara för evigt förlorade. Att de går förlorade är den tredje principen för hanteringen av det arkeologiska arvet. Bland annat krig, djupt åkerbruk, ändrade grundvattensnivåer samt väg- och husbyggen ses som särskilt stora hot mot fornlämningar. Att skydda redan funna platser har därför blivit allt viktigare inom det arkeologiska arbetet. Till sist, meningen med att förhindra förstörelsen av arkeologiska fyndplatser är att man förväntar sig att framtida generationer ska uppskatta dessa lika mycket som vi gör i nuet. Därmed kommer även de att uppskatta det förgångna och i sin tur även oss som då tillhör det förgångna. (Holtorf 2001:286ff)

Holtorfs artikel har jag främst använt, i kombination med andra artiklar, som referensram för vad arkeologi anses vara enligt arkeologer själva, men jag använder den även för att till exempel åskådliggöra varför vissa artiklar inte når nyhetsstatus.

III. DISKURS, MEDIER OCH ARKEOLOGI

I detta kapitel ämnar jag att identifiera den arkeologiska diskursen i artiklarna som jag har funnit och sedan analysera den utifrån det diskursteoretiska angreppssättet. Jag analyserar alltså diskursen utifrån så den beskrivs i nyhetsmedierna, vilket kan skilja sig från hur den definieras och beskrivs i till exempel litteratur och facktidningar, något jag också kommer att peka på. Kapitlet tjänar även som en inledning till nästa kapitel där jag bland annat använder mig av artiklarnas nodalpunkt och ekvivalenskedjor.

Nodalpunkter

En nodalpunkt är alltså ett särskilt betydelsefullt och framträdande tecken inom diskursen som andra tecken ordnas utifrån. Utgår man bara från rubrikerna på artiklarna ser man genast vad medierna uteslutande uppmärksammar; ”Tusenårigt båtfynd i mosse” (Holmqvist 1996-09-26), ”Soptipp hotar stenåldersfynd” (Falk 1993-11-08), ”Fynd från 900-talet” (Holmqvist 199611-16), ”Hall från 500-talet hittad i Botkyrka” (Stugart 1997-06-27) etc. Artiklarnas fokus är tydligt inriktat på de fynd som görs i samband med arkeologiska utgrävningar.

Detta kan sättas i kontrast till en arkeologisk syn på arkeologiskt arbete. Ett synsätt är att de strävar efter att införskaffa kunskap om kulturer och samhällen i det förflutna och att det förflutna utgör den fundamentala grunden till de identiteter vi har idag. (Olsen 2001:42ff) Historien lever i högsta grad med oss bland annat i form av kollektiva minnen, historieberättande och för att legitimera handlingar. (Folorunso 2001:214) Arkeologernas egna nodalpunkt skulle därmed kunna sägas vara det förflutna, eller mer specifikt människorna i det, och fynden blir därmed själva källmaterialet till införskaffningen av kunskap om historien. Ett mer modernt och konstruktivistiskt synsätt är att det förflutna snarare påverkar hur vi skapar identiteter i nuet och nodalpunkten hamnar då i nutiden och bland dess ideologier och maktförhållanden. Att själva fynden tas upp som huvudpunkt i medierna beror bland annat på den säljande aspekten. Ett fynd som kan beskrivas som sällsynt, väldigt gammalt eller värdefullt ”säljer” mer än en utökad förståelse om våra förfäder, något som jag återkommer till i nästa kapitel.

Det kan också bero på det omvända; att arkeologer väljer att framställa arkeologin i så spännande termer som möjligt när de väl får chansen att exponeras i massmedier. Arkeologiska utgrävningar finansieras huvudsakligen av skattepengar och därför har arkeologer ett ansvar att informera skattebetalarna om vad de uträttar för pengarna. (Folorunso 2001:213) För att försöka tillfredsställa dem kan arkeologer forma artiklarna om utgrävningarna så att dessa blir så spännande och sensationsinriktade som möjligt för att motivera finansieringen som de naturligtvis vill och måste behålla. Arkeologi har trots allt ett visst mått av popularitet i och med fiktionsfigurer såsom Indiana Jones och Lara Croft. Genom att i nyhetsmedier försöka koppla ihop verkligheten med dessa figurer och äventyrligheten de representerar späder man på den positiva bilden av arkeologin.

Flytande signifikanter

De arkeologiska fynden är, som konstaterades ovan, nodalpunkten inom porträtteringen av arkeologi i medier. I den arkeologiska diskursen betraktas den emellertid mer som ett källmaterial än den huvudsakliga meningen med arbetet. Fyndens betydelse är således olika i olika diskurser och de är en flytande signifikant i förhållandet mellan dem.

Fyndens betydelse inom artiklarna är emellertid i stort densamma eftersom de organiseras i samstämmiga ekvivalenskedjor. De beskrivs bland annat som ”sensationella” (Stugart 1997-06-27; Falk 1993-04-07), ”fascinerande” (Holmqvist 1996-09-27; Porne 1996-08-16) och ”mycket ovanliga” (Holmqvist 1996-09-26). Med dessa ord länkar journalisten enligt min tolkning vidare fynden till ord som *värdefull* och synonymer till det. Att värdefullt är viktigt påvisades ovan med kopplingar till fiktionsfigurer som påminner mer om skattletare än arkeologer. Journalisten skriver emellertid aldrig ut det ordet eftersom fyndens främsta värde inte är det monetära utan ett mer abstrakt historiskt värde eller kunskap. Det bör även påpekas att ekvivalenskedjorna naturligtvis inte nödvändigtvis upprätthålls på ett medvetet plan. Vissa regler inom en diskurs är mindre synliga och uttalade än andra.

Det är tydligen även så pass sällan att någonting som kan porträtteras som monetärt värdefullt hittas att man får hänvisa till långt tillbaka i tiden för att kunna skriva om det. I en artikel om en funnen hallbyggnad från 500-talet skapades utfyllnadsstoff i och med att det skrevs om en utgrävning i närheten som ägde rum på 1940-talet. Då fann man ett guldsvärd, besatt med

granater (Stugart 1997-06-27). Det var emellertid så pass viktigt att nämna det, ett faktum som har lite med den artikeln i övrigt, istället för att kort fundera över vad upptäckten kan betyda för till exempel människor som nu bor i området.

I en artikel om en funnen stockbåt återkommer frasen ”högsta prioritet” två gånger. Fyndet beskrevs som ”sensationellt” och ”oerhört sällsynt” och båtens åldersbestämning och ärende var alltså högst på dagordningen i de arkeologiska kretsarna (Falk 1993-04-07). Det är emellertid en markant skillnad på arkeologernas högsta prioritet och dagspressens. Fyndet fick till och med så låg prioritet i pressen att det tog över tre år innan man skrev någonting mer om det, ett faktum som jag diskuterar i nästa kapitel. Prioritet kan ses som en flytande signifikant i olika diskurser. Å andra sidan kan man se prioritet som gällande över en och samma skala där massmedier täcker upp ett bredare spektrum av den skalan än den arkeologiska världen. Anammar man emellertid den ståndpunkten medför det att man medger att arkeologi har låg prioritet istället för en annorlunda prioritet i förhållande till det övriga samhället, varför jag hellre ser prioritet som en flytande signifikant.

Sammanfattning

I detta kapitel har jag konstaterat med hjälp av diskursteori att i artiklar som rör arkeologiska utgrävningar är själva fynden nodalpunkten, det artiklarna uteslutande kretsar omkring. Detta kan sättas i kontrast till den arkeologiska diskursen där fynden till största delen endast ses som källmaterial för att förstå det förflutna och även samtiden. Fynden arrangeras i en ekvivalenskedja som omfattar bland annat att de är sällsynta och sensationella och i sin tur värdefulla. Det monetära värdet är dock tämligen imaginärt men det finns nyttoaspekter, huvudsakligen ekonomiska, både för tidningsfolket och arkeologerna att porträttera arkeologi som ett skattletande.

IV. TEMAN OCH TENDENSER

I detta kapitel ämnar jag att, med stöd av de tecken jag lokaliserade i föregående kapitel, studera olika teman och tendenser som genomsyrar artiklarna som jag har läst. Jag har bland annat letat efter gemensamma drag i artiklarna, försökt att finna specifika tillfällen då journalister valt att uppmärksamma det arkeologiska arbetet, men även tillfällen då de inte uppmärksammade det, samt undersökt språket, vilka ord som används och vilken betydelse de har för artikelns utformning.

Sensationella skatter och hjältearkeologer

De flesta artiklar om arkeologiskt arbete som jag har funnit handlar först och främst om när det har gjorts en upptäckt. Nodalpunkten i diskursen framställd i medier är, som konstaterades ovan, själva fynden och upptäckten beskrivs oftast med ett språkbruk som proklamerar att det har gjorts ett fynd som på ett eller annat sätt är exceptionellt. Som jag nämnde tidigare skrivs det bland annat om ”sensationella fynd” (Stugart 1997-06-27), fynd som är ”anmärkningsvärt eleganta” (Holmqvist 1996-11-16) samt faktorer som gör fynd ”mycket ovanliga” (Holmqvist 1996-09-26) och ”oerhört sällsynta” (Falk 1993-04-07). Förklaringen till denna ekvivalenskedja hittar vi dels i den allt mer sensationsinriktade journalistiktraditionen, men även hos arkeologernas egna inflytande över artiklarna, något som jag återkommer till. Att journalisten strävar efter att få en sådan sensationsliknande artikel som möjligt kan illustreras med följande citat:

Stockbåtens exakta ålder kan man än så länge bara gissa sig till.

- Som äldst kan den vara från yngre stenåldern, det vill säga från 3 000 till 4 000 år före Kristus, säger Peter Bratt. (Holmqvist 1996-09-26)

Båten visade sig efter åldersbestämning vara ungefär från år 900 efter Kristus (Holmqvist-11-16). Dels var det en fantastiskt dålig gissning - om det var hans gissning. Det hade dessutom varit extra häpnadsväckande om det hade varit sant då arkeologer annars påstår att det bodde folk i området ”redan på 500-talet efter Kristus” (Stugart 1998-09-19). Att det kan ha funnits

folk i området ytterligare fyrtusen år senare är kanske ingenting man plötsligt skulle gissa på. Ser man emellertid på den första strofen i Peter Bratts kommentar, ”Som äldst kan den vara...” så verkar han svara på frågan hur gammal den kan vara som allra äldst. En mer logisk och relevant fråga från journalisten skulle snarare vara hur gammal båten *troligtvis* var, men det hade naturligtvis inte genererat ett lika sensationellt svar.

Även tidsaspekten verkar påverkas av den sensationsinriktade journalistiken. År 1993 publicerades den första artikeln i en mindre artikelserie om två funna stockbåtar (Falk 1993-04-07; Holmqvist 1996-09-26; Holmqvist 1996-11-16). Den första båten låg i en torvmosse och upptäcktes av en slump av en grävmaskinist. Inom kort kallades arkeologer till platsen där de gjorde en förundersökning. En vecka senare fraktades båten iväg till Sjöhistoriska museet. I samband med frakten skrevs artikeln och åldersbestämningen var ännu inte gjord. Upptäckten beskrevs i sensationella ordalag.

Den andra artikeln publicerades 1996 då en ny stockbåt hittades på samma plats och sätt. Även den skulle fraktas till Sjöhistoriska museet och åldersbestämmas med C14-metoden. I artikeln berättas det också om den tidigare funna båten som hade daterats till ungefär 1400-talet.

Två månader senare publicerades nästa artikel, den sista i serien. Båten hade nu daterats till 900-talet och den beskrivs i artikeln som ”anmärkningsvärt elegant i formen och mycket välbevarad.”

Samtliga artiklar behandlar som synes båtar som beskrivs som sensationella fynd. I de två första är det först och främst själva upphittandet som beskrivs i sensationella termer, medan den tredje artikeln fokuserar på åldern och att den är välbevarad. Det som är intressant i detta fall är inte själva artiklarna, utan den ”uteblivna” artikeln. När den första stockbåten hade åldersbestämts till 1400-talet ansågs det tydligen inte som nyhetsvärde eftersom det inte gjordes någon uppföljande och avslutande artikel. Avslutningen kom istället i en artikel tre år senare men då i form av utfyllnad till den nya artikeln. Båten som nu hade hittats var femhundra år äldre och till skillnad från den yngre båten publicerades nu en uppföljande artikel om att båten nu åldersbeskrivits. Fynden verkar behöva uppnå en viss ålder innan de blir värda att rapporteras om.

Det finns ett annat sätt att se på den uteblivna artikeln. Den första funna båtens ålder uppskattades till allt mellan ett par tusen år gammal till från 1600-talet. Journalisten tillvaratog emellertid det äldre alternativet genom att använda det som ett förkortat citat på fler ställen än arkeologens kommentar. När det sedan visade sig att båten inte var mer än 600 år gammal så antog den en status som ”kopia” av de mer äkta och ursprungliga båtarna i enlighet med Holtorf (2001). Fyndets autencitet förminskas i och med förväntningen på en högre ålder och den slutgiltiga statusen anses inte vara tillräckligt hög för att föräras en publicerad artikel.

Ett tredje sätt att se på artikelns uteblivande är att det dels finns tillfällen då det normala journalistiska arbetet upphör, till exempel tsunamikatastrofen i Sydostasien december 2004, dels att det kan finnas andra och större händelser som faller inom ramen för respektive redaktion vilket i sin tur kan leda till att en nyhet inte publiceras. Dagspressen främsta uppgift är att täcka upp nuet, vilket är detsamma som dygnets tjugofyra timmar. Samtiden, vilket är ett vidare begrepp tidsmässigt, faller lätt utanför denna ram (Ekecrantz/Olsson 1998). Artiklarnas publicering var emellertid inte vid något av fallen dagen efter själva fyndet, utan det har ofta gått en eller ett par veckor från själva upptäckandet till dess att artikeln skrivs. Stockbåtshändelsen har många ”nu-moment”, förutom upptäckten och frakten till konserveringsateljén som skrevs i den första artikeln finns bland annat frakten till museet, dateringen av båten samt första utställningsdagen. Momenten är utspridda över en längre tid och i något av dessa tillfällen borde det finnas tid och rum att göra en uppföljning av den första artikeln eftersom man gjorde det när fallet var en äldre båt.

Arkeologer får ofta något av en hjälteroll i medierna om utgrävningarna leder till nyhetsstoff. Även grävmaskinisterna som hittade båtarna beskrevs i milda hjälteordalag även om de inte fick komma till tals själva. När de hittade båtarna förmodar jag att grävarbetet på platsen var tvunget att tillfälligt upphöra. Förundersökningen och utgrävningen av platsen beskrevs emellertid inte som ett hinder för arbetet som pågick sedan tidigare på platsen, utan den rådande diskursen kring arkeologiska fynd är att fornlämningar måste räddas undan från sånt som förstör dem. Den arkeologiska diskursen kan således anses vara starkare än den industriella i nyhetsrapporteringen.

Hjältestatus fick även arkeologerna som undersökte området där en soptipp planerades, något som boende i närheten naturligtvis protesterade emot. De hittade nämligen en uppsjö av

stenåldersboplatser och soptippsbyggandet var tvunget att skjutas upp. Rubriken på artikeln, ”Soptipp hotar stenåldersfynd” (Falk 1993-11-08), gör dels klart med vilken sida vi som läsare ska stå på, dels att faran ännu inte är över.

Arkeologi som samhällsproblem

I nyhetsmedier tenderar även arkeologi att beskrivas som ett slags problem eller hinder för samhällsutvecklingen (Burström 2005-04-11). När det gäller det arkeologiska arbetet i Botkyrka har jag bara funnit en sådan notis och den är inte ens särskilt glasklart kritisk mot arkeologin. Den två meningar långa notisen lyder:

Arkeologerna är nu klara med sin undersökning av det omdebatterade skogsområdet i Skrubbatriangeln. Eftersom man inte hittade något av värde är det nu fritt fram för Selmer Anläggning AB att bygga stenkross och gruslager i området. (Johansson 1999-05-31)

Inga artiklar tidigare i samma tidning pekar på att det har varit någon som helst debatt om området, men i Dagens Nyheter återfanns en kort notis om att det förekommit en namnlista mot stenkrossbygget (DN 1997-03-31). Arkeologerna som undersökte området lär ha setts som blivande hjältar, precis som i fallet ovan, innan själva undersökningen påbörjades, men så fort det klagjordes att man inte hittade ”något av värde” så föreställs de som någonting som är i vägen och äntligen är det ”fritt fram” för samhällsutvecklingen. Av artikelns ordval att döma hittades det faktiskt någonting men utan att det framgick vad. Som tidigare påvisats är inte ens en båt från 1400-talet nyhetsmaterial enbart i sig.

Om en sökning emellertid görs på artiklar om arkeologi utanför Botkyrka är en av de mest nypublicerade en artikel om Göran Persson och Anitra Steens husbygge. Bara i artikelns rubrik återfinns ordval som ”chockbesked”, ”bygget stoppas” och ”drömtomten minerad med fornlämningar”. Fornlämningarna beskrivs som hinder i vägen för bygget eller till och med som ”minor”, farliga och ömtåliga ligger de begrävda under jorden, och detta framställs inte som positivt för vare sig paret eller samhället. (Bengtsson 2005-04-09)

Samhället liknas ofta vid en pyramid där det vanliga folket utgör basen och kung, regering och andra beslutsfattande organ utgör toppen. Det journalistiskt konstruerade samhället kan

istället liknas vid en upp-och-ner-vänd pyramid vilket alltså medför att maktens korridorer är den breda toppen och folket spetsen (Ekecrantz/Olsson 1998:48f). Högst upp i den senare pyramiden vill jag även placera Stockholm medan landsbygden och Norrland hamnar i botten av den. Tillresta arkeologer i Botkyrka har en tillräckligt hög position i den journalistiskt konstruerade samhällspyramiden att de allt som oftast får journalisten med sig och blir skrivna om utifrån deras egen diskurs. Nuvarande statsminister Göran Persson finns å andra sidan i den absoluta toppen på pyramiden och när han blir hotad underifrån så beskrivs det i negativa termer som just hot. Artikeln hade annars kunnat handla om hur Göran Perssons husbygge hotar fornlämningarna men ordvalet är det motsatta.

Den journalistiska händelsen

Bakom eller parallellt med varje händelse som beskrivs i en tidning finns även en journalistisk händelse. Den journalistiska händelsen är hur själva artikeln kommer till, hur journalisten går tillväga för att skriva om och även fotografera händelsen. (Ekecrantz/Olsson 1998)

De artiklar som jag har läst har varit tämligen likartade vad gäller struktur och uppbyggnad. Artiklarna inleds till att börja med som seden föreskriver med svar på frågorna *när? Var? Vem? Hur?* (Ekecrantz/Olsson 1998) Vad är det som har hittats, när hittades det, vem hittade det, hur gick det till osv. Därpå följer uteslutande en passage med en person som har inblick i det arkeologiska arbetet och som får anses vara expert på området. Allt som oftast är det Peter Bratt, förste antikvarie på Stockholms läns museum, som får föra expertens talan (Holmqvist 1996-09-29; Holmqvist 1996-11-16; Stugart 1997-06-27). Även Britta Kihlstedt, förste antikvarie på Riksantikvarieämbetet (Falk 1993-11-08) och Christina Lindgren, arkeolog på Riksantikvarieämbetet, som ansvarade för en förundersökning (Falk 1993-04-07) kan få agera som informationskällor. I fallet med stockbåtsartiklarna är avslutningarna i stort sett identiska då de berättar vad som har hänt tidigare i området samt hur det gick med tidigare upptäckter.

Den journalistiska händelsen är i stort sett densamma vid varje artikel. Journalisten har sin lista med kontaktpersoner som han eller hon ringer runt till och hoppas att de ska berätta någonting som kan vara värt att skriva om. Kontaktpersonen ställer naturligtvis upp på detta eftersom detta är en av få möjligheter att få komma till tals i pressen och berätta om sitt

arbete. För att få mer stoff till artikeln läser journalisten även artiklar som tidigare har skrivits i ämnet och mer eller mindre kopierar det som har skrivits som kan knytas an till den nya artikeln.

En arkeologisk händelse är således inte tillräckligt viktig för att journalisten ska ta sig ut till platsen för att skriva artikeln på plats. Inga andra källor hörs heller, inga boende i området eller andra som kan beröras av upptäckten eller utgrävningen, utan journalisten utgår enbart från sin kontaktperson och uteslutande från att det denne säger är sant. Texterna ger heller inget intryck av att journalisten anammar ett kritiskt synsätt eller ens ställer frågor om det inte är för att leda fyndbeskrivningarna till så sensationella termer som möjligt.

Genom att kontaktpersonen, som uppenbarligen vinner på att beskriva arkeologin och fynden i positiva termer och även utifrån sin egen diskurs, är den enda källan får vi ett svar till varför porträtteringen av det arkeologiska arbetet ser ut som jag åskådliggjorde ovan. Den ensidiga rapporteringen främjar inte alternativa bilder av arkeologer.

Sammanfattning

I detta kapitel har jag presenterat återkommande ordval och teman i nyhetsartiklarna som jag har studerat. Den tydliga fokuset på sensationella fynd kan förklaras med sensationsjournalistik, men även med arkeologernas eget inflytande över artiklarna. Det senare framkom efter en analys av den journalistiska händelsen kring artiklarna. Ingen vill framställa sig i dålig dager, men i arkeologernas fall är det måhända viktigare att framstå positivt eftersom deras verksamhet finansieras till största delen av skattepengar och nyhetsmedier är ett av få sätt att berätta för allmänheten vad skattepengarna faktiskt går till. Arkeologernas position i medierna är emellertid inte ohotad, vilket märks dels då vissa fynd och nyheter inom den arkeologiska världen inte når nyhetsstatus, dels när personer som är högre upp i den journalistiskt konstruerade samhällspyramiden störs av deras verksamhet. Då faller deras hjältestatus, som de annars ofta tilldelas, undan och de porträtteras plötsligt som ett hot.

VI. DISKUSSION

Tanken inför denna uppsats var att åsidosätta mina politiska värderingar rörande den journalistiska traditionen och att jag skulle sätta mig in i en tämligen smal genre i nyhetsjournalistiken mer eller mindre förutsättningslöst. Därefter skulle jag, med en strikt hållning till diskursteori och definitioner av arkeologi, hålla mig snävt till ämnet. Med facit i hand måste jag säga att jag ser tendenser till att jag med ett polemiskt förhållningssätt ändå ofta pekar på sådant som jag redan sedan tidigare trodde mig veta om medier. Det kanske är oundvikligt, man kommer inte ifrån den man är, samtidigt som jag mycket väl är medveten om att jag backar upp allt jag säger med teorier och citat ur artiklarna.

Min analys bar emellertid även frukt av det avsedda slaget då jag anser att jag har svarat på mina frågor i inledningen. Efter genomförd diskursteoretisk analys kunde jag enkelt identifiera fynden som nodalpunkt, det artiklarna uteslutande kretsade omkring, och dess arrangemang i en ekvivalenskedja innehållande främst positiva adjektiv såsom *fascinerande* och *sensationell*. Det tredje kapitlet är tätt knutet till det teoretiska kapitlet medan det fjärde kapitlet vilar på det tredje då jag utgick från de centrala tecken jag fann i kapitlet innan och försökte hitta olika förklaringar i medieteorier samt jämföra dem med olika perspektiv på arkeologi. Jag har kunnat konstatera att det skrivs om arkeologi när journalisten kan hitta ett uppslag till en artikel som på ett eller annat sätt kan bekräfta ekvivalenskedjan. Arkeologerna själva är inte sena med att forma artiklarna till sensationsjournalistik eftersom de själva drar nytta av det. Nyttan verkar emellertid inte övervinna den möda det tar att själva kontakta pressen och berätta vad som händer och pågår då det uteslutande verkar vara journalisten själv som ringer och frågar huruvida det pågår något i den arkeologiska världen som kan framställas som stort och sensationsartat. I stockholmsförorten Botkyrka får arkeologer en tämligen ohotad ställning av Stockholmstidningarna i förhållande till deras arbete i närheten av personer och platser som anses vara högre upp i den journalistiskt konstruerade samhällspyramiden.

Denna uppsats kan bland annat tjäna som en påminnelse till arkeologer om att försöka figurera mer i medier och ge en fingervisning till vad som krävs i dagsläget för att artiklar ska klassificeras som nyhetsvärda. Samtidigt ifrågasätter den hur arkeologi faktiskt framställs,

om inte arkeologin som vetenskap kan vinna på att dess fokus får mer utrymme istället för dess källmaterial. Uppsatsen kan förhoppningsvis även göra journalister uppmärksammade på ensidiga framställningar av vissa fenomen och ifrågasätta dem.

Under arbetets gång så har det även väckts en del frågor som man skulle kunna driva vidare i liknande studier. Bildanalysen som jag till en början tänkte ha som en del i uppsatsen skulle kunna bli en uppsats i sig, att diskutera arkeologi i förorten, huruvida det är arkeologi eller förort som presenteras i bilderna. En idé skulle även kunna vara att göra en jämförande studie mellan till exempel landsorts, förorts och stadsarkeologi. Jag skulle även vara intresserad av att se hur arkeologi presenteras i andra medier, till exempel i facklitteratur, TV eller i politikens skrifter. Ett varnande finger kan emellertid höjas då det har skrivits tämligen lite om ämnet i dagspressen och det kanske inte är någon större skillnad i andra medier, förutom arkeologisk facklitteratur då. Jag måste medge att det har varit svårt att arbeta med ett så pass litet och snävt material.

All things come to an end och så även denna uppsats och det blir i form av ett citat som får sammanfatta min syn på mediebevakningen i förhållandet mellan till exempel arkeologi och dokusåpastjännans nya läppar:

Jakten på underhållning tycks, trots att ingen uttryckligen önskar det, leda till att varje gång en viktig men till synes tråkig fråga dyker upp i det politiska livet så vänds uppmärksamheten mot något spektakel.
(Bourdieu 2000)

VII. KÄLLOR

Otrycka källor

Burström, Mats. Öppen föreläsning om arkeologi i förorten. 2005-04-11.

Tryckta källor

- Bengtsson, Anna. Chockbesked till Göran och Anitra. Bygget stoppas – Drömtomten ”minerad” med fornlämningar. 2005-04-09. *Expressen*.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Om televisionen*. Stockholm: Stehag
- DN. 4000 skrev på mot stenkross. 1997-03-21. *Dagens Nyheter*.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom. 1998. *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*. Stockholm: Gotab
- Epstein, Lars. Tidens tecken ristade i sten. 1992-07-21. *Dagens Nyheter*.
- Falk, Jan. I torvmossen låg en gammal stockbåt. 1993-04-07. *Dagens Nyheter*.
- Falk, Jan. Soptipp hotar stenåldersfynd. 1993-11-08. *Dagens Nyheter*.
- Folorunso, C.A. 2001. Making news out of archaeological sites: the experience at Ijaye Orile, Nigeria. I: Robert Layton, Peter G. Stone & Julian Thomas (red.) *Destruction and conservation of cultural property [electronic resource]* London: Routledge
- Holtorf, Cornelius J. 2001. Is the past a non-renewable resource? I: Robert Layton, Peter G. Stone & Julian Thomas (red.) *Destruction and conservation of cultural property [electronic resource]* London: Routledge
- Holmqvist, Anders. Välbevarad: Tusenårigt båtfynd i mosse. En stockbåt som kan vara från yngre stenåldern har hittats i Botkyrka. 1996-09-26. *Dagens Nyheter*.
- Holmqvist, Anders. Fynd från 900-talet: Kanot var vikingabåt. Efter konservering ska stockbåten bli museiföremål. 1996-11-16. *Dagens Nyheter*.
- Johansson, Fatima. Hänt här hemma. 1999-05-31. *Aftonbladet*.
- Olsen, Bjørnar J. 2001. The end of history? Archaeology and the politics of identity in a globalized world. I: Robert Layton, Peter G. Stone & Julian Thomas (red.) *Destruction and conservation of cultural property [electronic resource]* London: Routledge

- Porne, Lars. Vikingars guld- och silverskatter visas i industriområde i Tumba. 1996-08-16. *Svenska Dagbladet*.
- Stugart, Martin. Hall från 500-talet hittad i Botkyrka. 1997-06-27. *Dagens Nyheter*
- Stugart, Martin. T-banestationen: Fittja centralort på 1600-talet. 1998-09-19. *Dagens Nyheter*.
- Winther Jørgensen, Marianne & Philips, Louise. 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Litteratur

- Arnstberg, Karl-Olov & Ramberg, Ingrid (red). 1997. *I stadens utkant. Perspektiv på förorter*. Tumba: Mångkulturellt centrum
- Drotner, Kirsten m.fl. 1996. *Medier och kultur. En grundbok i medieanalys och medieteori*. Lund: Studentlitteratur
- Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilampi, Per-Markku. 2002. *Miljonprogram och media. Förställningar om människor och förorter*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Grundberg, Jonas. 2000. *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag. En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. Göteborg: Elanders Graphic Systems
- Layton, Robert (red). 1994. *Who needs the past? Indigenous values and archaeology*. London: Routledge
- Pripp, Oscar & Ramberg, Ingrid (red). 2002. *Fittja, världen och vardagen*. Stockholm: Elanders Gotab
- Skeates, Robin. 2000. *Debating the Archaeological Heritage*. London: Duckworth